Tečaj XIX.

NOVICE

List 35.

gospodarske, obertniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi pôli. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 3 fl. 60 kr., za pol leta 1 fl. 80 kr., za četert leta 90 kr. pošiljane po pošti pa za celo leto 4 fl. 20 kr., za pol leta 2 fl. 10 kr., za četert leta 1 fl. 5 kr. nov. dn.

V Ljubljani v sredo 28. avgusta 1861.

Povabílo

zastran šeste deržavne loterije za občnokoristne namembe.

Mnogim je nadlogam podveržen rod človeški, pa ni je huje nadloge, kakor je norost ali zmešana pamet, in zares so vredni največega obžalovanja tisti nesrečniki, kterim prežalostni dnevi življenja teko v temni noči duha, ker jim božja luč uma ne sveti.

Za take reveže se ima v Lvovu, poglavitnem mestu Galicije, napraviti deželna norišnica (bolnišnica), da v nji ali zopet ozdravijo ali saj polajšanje svojega terpljenja najdejo, in za ta blagi namen resničnega človekoljubja je Njegovo c. k. apostolsko Veličanstvo Cesar najmilostljiveje blagovolil odločiti vès dohodek šeste vélike občnokoristne deržavne loterije, ktera se izpeljuje ravno sedaj.

Poprejšne takošne loterije, kterih je bilo že pet, prinesle so obilen sad, da je bilo mogoče, napravam in ustanovam, odločenim po najmilostljivejšem sklepu, nakloniti kaj bogato podporo. Bog hotel, da bi tudi to povabilo povsod bilo ravno tako dobro sprejeto in da bi lep sad rodilo!

Dobrotljivi ljudomil ne vpraša po deželi, iz ktere je nesrečnik, — ne po jeziku, v kterem je tisti kakor malo dete vpervič izgovoril sladko ime matere, — ne vpraša po vsem tem, marveč pomaga revežu, kakor ga žene rahlo serce. Naj toraj vsi usmiljeni in žlahtnoserčni ljudje, kterih je toliko po velikem našem cesarstvu, tudi takrat dobrohotno pristopijo, da se postavi in dožene delo občnokoristno, in če bi komu sreča tudi ne naklonila nikacega dobitka, bodi mu dovoljno plačilo ona blaga misel in zavest, da je vsaj tudi on nekaj pripomogel k polajšanju nadlog svojih bližnjih, ki so med vsemi nesrečnjaki pač največjega milovanja vredni.

Lozi so po 3 gold. avstr. velj. in se dobijo pri c. kr. davkarijah, skoraj pri vseh c. kr. poštnijah in pri posebnih prodajavcih lozov v vseh mestih. Loterija, pri kteri bo vzdigovanje za terdno in nepreklicno dne 21. decembra 1861, ima dobitke po 80.000, 30.000, 20.000, 10.000, 2 po 5000, 3 po 4000, 4 po 3000, 5 po 2000, 16 po 1000, 50 po 500 gold. itd., vsega skup 300.000 gold. avstr. velj.

Na Dunaji mesca avgusta 1861.

Zgodnji krompir.

Da nam je krompir sila potreben, vsakdo vé, pa tudi to, da se ni še do današnjega dné noben sadež našel, ki bi nam ga nadomestoval, je resnica. Čeravno so Francozi iz Kitajskega pripeljanim tako imenovanim batatom ali kitajskemu krompirju veliko hvalo prepevali, so se po skušnjah večletnih vendar le prepričali, da ne bo kitajski batat našega krompirja nikdar dosegel. Zato nam se ne gré na druge take sadeže zanašati, ampak tem bolj se obilega pridelovanja našega okusnega krompirja poprijeti in zlasti njegovih najboljih sort. Pečam se s pridelovanjem krompirja že celih 20 let, in če le zvem za kakošno novo sorto, si jo koj omislim, da se o nje dobroti prepričam. Sčasoma sem blizo do 500 sort krompirja skup spravil, pa se prepričal, da se eno in ravno tisto pleme pod 12, in še celó pod 20 raznimi imeni nahaja. Veliko sem skušal pa res tudi veliko zvedil. Vertnarska družba v Gentu je moje prizadevanje o tem počastila z zlato svetinjo in gospodarska družba v Berolinu me s posebnim pismom pohvalila. To pa le omenim za to, da gospodarji, ki moje skušnje beró, ne mislijo, da so le izmišljene za mizo pri bukvah.

Tukaj bom pa le od koristi zgodnjega krompirja govoril. Veliko veliko kmetovavcov je, ki nimajo veliko grunta in se reje zgodnjega krompirja večidel zato ne poprimejo, ker njegove koristi in cene ne spoznajo, kakor bi jo spoznati imeli.

Kdor zgodnji krompir sadí že v začetku mesca malega travna (aprila), če je le vreme za to, ga zná sred mesca rožnika (junija) za kuho domačo in za prodaj že kopati. Kdor ga hoče pa o pravem času pridelati, naj ga vzame perve dni sušca in naj ga dene na kak gorak kraj, da jame že kal poganjati, preden ga posadi, in lahko ga še 14 dní poprej zrelega kopal; kal se v toplem v eno mer razcveta, in če se kmali pod zemljo spravi, ozeleni popred kakor oni, ki ni bil na toplem kraji, in ni poprej kali pognal. Če bi mraz nastopil, kar se mesca majnika rado primeri, in krompirjevec posmodil, ne škoduje podzemeljcam nič, vdrugič kal požená in obrodé, kakor da bi jih ne bil mraz poparil.

Dobro je pa vendar le, če se zgodnji krompir 1 čevelj globoko sadí, zakaj dostikrat nastane mesca malega travna tak mraz, da zemlja po 4 do 6 pavcov globoko zmerzne, in potem takem pozebe tudi plitvo posajeni krompir.

Na tako obravnani in z zgodnjim krompirjem obsajeni njivi boš že o polovici malega serpana (julija) krompir za dom ali za prodaj lahko pokopal, in njivo z drugim sadežem obsadil ali obsejal, kar je za male kmetije veliko vredno. Jez sadim na tako njivo kavro ali pa peso, in obé mi rodite, da je veselje. Černa ali zimska retkev, angležka pesa, kakor tudi repa po krompirjevšči kaj rada raste in prav verlo obrodí. Če je pa zemlja peščena, naj se pa s turšico obseje, ki neizrečeno naglo raste in je prav tečna klaja za živino, posebno za molzne krave.

Tukaj moram pa še omeniti, da tisti kmetovavec, ki krompir le za dom, ne pa za prodaj, sadí, naj izkopanega ne nasiplje predebelo na kup, ampak kar se dá na kak hladan kraj, pa le k večemu za 1 čevelj na debelo, sicer se ob vročini mesca julija in avgusta rad spari, slab duh dobí in jame gnjiti.

Drugi dobiček zgodnjega krompirja je pa še ta, da, ko začne pozno sajeni krompir tako imenovana gnjiloba napadati, je zgodnji krompir že izkopan, preden se bolezen razširja. Znano je, da bolezen napada krompir po navadi o začetku mesca malega serpana, ko je zgodnji že zrel in izkopan. Prec ko se bolezen začne prikazovati, skopaj krompir in razsuj ga na kakošen senčnat kraj na drobno, premešaj ga ene dvakrat in pusti ga kakih 14 dni, da se

dobro posuší; zakopaj ga potem v jamo; nič mu ne bo škodovalo. Tako delam tudi jez ž njim, in vselej se mi je dobro obnesel. Če bi bilo pa morda kaj bolnega med njim, odberi ga, preden ga v jamo zakoplješ, ker bi znal tudi zdrav od njega bolezen nalesti in gnjiti.

Še enkrat priporočam tedaj, da vselej krompir, preden ga sadiš, na kakem toplem kraji toliko časa imej, da kal po pavcu dolgo požene; ako ga pred posadiš, preden kal požene, leží po 3 do 4 tedne v zemlji, preden krompirjevec iz zemlje pririje; ta pa, ki ga s kalmi sadiš, ti bo že v 8 dneh ozelenil in rasti začel.

K. Krüger v „Frauend. Bl.“

Slovenščini v bran zoper njene protivnike.

Nad osemdeset milijonov Slovanov, kterim se prištevamo tudi mi Slovenci, menda le evropejske države štejejo; koliko jih pa še po državah azijskih živí, še preiskano ni.

Slavni Šafařik Slovanom po posameznih njih rodovih naslednje število prilastuje:

1.	Vele-Rusom	35,314.000
2.	Male-Rusom	13,144.000
3.	Bele-Rusom	2,726.000
4.	Poljakom	9,365.000
5.	Serbom in Ilircom . .	5,294.000
6.	Čehom in Moravanom .	4,414.000
7.	Bulgarom	4,587.000
8.	Slavoncom	2,753.000
9.	Slovencom	1,151.000
10.	Hervatom	801.000
11.	Zgornjim Lužičanom .	98.000
12.	Doljnjim Lužičanom .	44.000
	vsem skupaj tedaj	77,691.000.

Novejša štatistika pa njih število nad 80,000.000 stavi. Pač lepo število, ki dokazuje, da so Slovani najštevilniši narod v Evropi in za Arabljani celó na svetu.

Da Slovani pervotni prebivavci v Evropi niso, mi ni treba dokazovati; prišli so, kakor vsi zdanji evropejski narodi iz Azije, in sicer Slovani iz Indije; saj po jeziku smo z njimi enega debla. Kako in kdaj so iz Azije preselili se v Evropo, se ne vé; kdaj v te kraje, ki jih še zdaj imajo v lasti, zgodovinarji tudi še do terdega skazali niso; vendar pa po najnovejših preiskavah večidel terdijo, da je Panonija njih pervotna domovina v Evropi. Da jih toliko število ni prišlo, menda ni treba omenjevati. Nestor pervotne Slovane med Donavo in Tiso posaja. Od ondod so se selili in razširjali krog in krog, proti severju in jugu, proti zahodu, pa tudi še proti vzhodu; nekteri prej, nekteri pozneje.

Ktere kraje in dežele pa Slovani zdaj imajo v lasti, nam zemljopisi kažejo. Njih sedeži se razprostirajo čez polovico Evrope med baltiškim, jadranskim in černim morjem; — čez tretjino Azije od severja tjè do kitajskih zidin in velik kos severne Amerike.

Ponosno torej Slovan zamore s českim pesnikom Kolarjem zaklicati: „Našemu narodu sonce nikdar ne zahaja.“

V deržavnem obziru Slovanov živí: pod ruskim carom 53,502.000, avstrijanskim cesarjem 18,000.000, pruskim kraljem 2,108.000, saksonskim kraljem 60.000, turškim sultanom pa 6,100.000.

Ali so Slovani o svojem prihodu v Evropo vsi le en jezik govorili, med jezikoslovci še pravda teče. Toliko pa je gotovo, da čem dalje nazaj sledimo slovanske jezike, tem bliže so si in manj razlik je med njimi.

Dandanašnji so pa med njimi tolike razlike, da jih jezikoslovci ne le v več narečij ločijo, ampak celó v več jezikov; in sicer mnogi mnogotero. Najnaravniša, terdnejša in zlasti za nas Slovence najvažnejša pa je razredba Miklosičeva, ki loči deset slovanskih jezikov in narodov, ter jih v naslednjem redu stavi: 1) staroslovenščina, 2) novoslovenščina, 3) bulgarščina, 4) serbščina, 5) maloruščina, 6) veleruščina, 7) češčina, 8) poljščina, 9) gornje-serbščina, in 10) dolnje-serbščina.

Kot nekdaj Šafařik tudi Miklosič nekdanji pisemski jezik, kterega staroslovenščino zove, na čelo stavi, ker ima, dasiravno tudi vsem sedanjim slovanskim jezikom ni vir ali mati, vendar najstarjo obliko in najterdnejše opravilo za vse, in se smé po pravici imenovati serce slovanskega jezikoslovstva.

Da se slavni dr. Miklosič derží ravno tega reda, mu je glavni vzrok sorodstvo in bližnja podobnost vsakega današnjega slovanskega jezika z nekdanjim cerkvenim ali staroslovenskim jezikom.

Da si tudi staroslovenščina ni mati vsem sedanjim slovanskim jezikom, je pa vendar mati dvema, in sicer našemu jeziku, ki ga Miklosič zove „novo-slovenskega“ in bulgarščini.

Tega se boš prepričal, ako sedanji slovenski jezik primerjaš z najstarejšim spisnim spomenikom slovanskim, ki mu pravimo brizinski rokopis. — Pisali so ga misijonarji, ki so med letom 769 do leta 1000 keršansko vero oznanovali Slovencom karantanskim. — Dragoceni ti spomeniki so se nam ohranili v prepisih iz 11. in 12. veka. — Brizinski rokopisi se jim pravi, ker so bili hranjeni v mestu Brizinu (Freisingen) na Bavarskem in še le pozneje prenešeni v Monakovo, kjer so bili najdeni v neki bukvarnici leta 1807. — Ta rokopis obsega tri od dveh različnih misijonarjev pisane odlomke, ki ima vsak svoj poseben pravopis: 1) očitno spoved *), ki jo je srenja molila za duhovnikom; 2) homilijo o grehu in zveličanju; in 3) eno spovedno molitev. — Homilijo je neki sostavil Abraham Karantanski, brizinski škof od leta 957 do 994; una dva spisa sta pa, ako se sodi po jeziku, še starejša. Naš slavni rojak Jernej Kopitar je preimenitni ta rokopis natisniti dal v svojem: „Glagolita Clozianus“ ter ga učeno razložil.

Še starejši ali saj toliko star je pa slovenski napis na vojvodskem stolu, ki stoji na Gosposvetskem polji blizo poldrugo uro od Celovca na desni strani ceste. Kakor sploh zgodovinarji terdijo, sta stol in napis iz dobe Ingua, poslednjega slovenskega vojvoda konec 8. stoletja. Še dandanašnji so brati sledeče besede:

VERI
MA SVETI VERI
PRAVDO BraNY VDOVE.

Novoslovenščina, govorí Miklosič, ki se je nekdaj veliko dalje razprostirala, se še zdaj razteza tudi ne le po sedanjem Slovenskem (Kranjskem, Štajarskem, Koroškem, Goriškem, Primorskem, Teržaškem), ampak tudi po Hervaškem zlasti po treh županijah, varaždinski, zagrebški in križevski, in brez dvoma tudi po zahodnem Ogerskem, posebno po županiji zaladski. — Sicer jo je po Hervaškem, po mestih že celó, serbščina mnogo spremenila; pa vendar je še zdaj celó govorica meščanov po omenjenih županijah bliže slovenščini kot serbščini, torej Miklosič (zdaj tako imenovano) Horvaščino, ktero Habdelič v 17. stoletji še slovenščino zove, v primerjavi z novoslovenščino razlaga. — Le kdor sedanjo slovenščino po tej širjavi dobro pozná, jo zná tudi prav primerjati z nekdanjo ali staroslovenščino in bode se prepričal, da je sedanja slovenščina v resnici prava in sicer perva, bulgarščina tudi sicer, pa še le druga hčerka preslavne stare slovenske matere, v kteri najdete svojo razlago.

Kdor Slovanov koli hočeš svojega jezika temeljito izučiti se in seči mu do jedra, vedi, da se to ne more zgoditi, ako v staroslovenščini ne iščeš jedra. In zares, ne najdemo slavnega jezikoslovca slovanskega, ki bi se ne bil napajal z zlato roso prestare matere Slave. Če pa vsakemu

*) Pač važni spomeniki ne le v jezikovem, temuč tudi verskem obziru Slovencom nam katoliškim. Pis.

Slovanu veljá, kolikanj bolj Slovencom nam pervim njenim sinom, ki se po nji imenujemo Slovenci.

Pač čudno, pa resnično je, da so bili nemili časi za nas Slovence; časi, kjer smo bili skorej zgubili to lepo svoje ime, za ktero, da se nam je rešilo, se je bilo veliko truditi in boriti nam. Čudno pa resnično je, da nam lepega našega starega imena še zdaj nekteri nočejo priznati ter nas še vedno Kranjce, Štajarce, Korošce, Goričane, Istrijance kličejo in slovenski jezik kranjski, štajarski, koroški, istrijanski jezik imenujejo. Čudno pa resnično je, da je ime Slovenec nekterim ljudém tern v peti!! Zakaj? ne vem. Berž ko ne zato, ker od našega naroda, od našega jezika še toliko ne vejo, kot od kitajskega, za kterega jim je tudi skoroda več mar bilo kakor za našega.

Ti pa, ljubi moj Slovenec! nikdar ne zabi, da si Slovenec; nikdar se ne sramuj lepega svojega imena. Kdor sam sebe zaničuje, kdo ga zamore čislati in spoštovati? — Spoštuj tudi svojo staro mater, ki je tvoje prednike rodila in dojila, in še močí dovelj ima, tudi tebi dajati tečne jezikoslovne hrane, tudi tebe še ogrevati z ljubeznijo do naroda tvojega. Spoštuj svojo staro mater, zakaj le ona te veže s tvojimi sorodovinci, s tvojimi brati, z deveterimi slovanskimi narodi, brati te z oscmdesetimi milijoni Slovanov!

Dostojno spoštovanje ji boš pa skazal najbolj s tem, da se pridno in rad učiš staroslovenščine in hčerke njene novoslovenščine, pa tudi njene sestre še ktere.

(Dalje prihodnjič.)

Zemlja kranjskega vojvodstva
po stari pravici.

„Ost u. West“ je prinesel 2. dan t. m. pod nadpisom: Primorje in njegovi 3 deželni zbori od K-r-ja, za kranjsko vojvodstvo prav važen sostavek, tako glaseči:

Vojvodstvo kranjsko se je v prejšnjih časih delilo na pet strani, ki so bile njegovi nerazdružljivi deli. Bile so Gorensko, Dolensko in Srednje perve tri petine, Notranjsko (Kras in Pivka) četerta, in Istrija peta petina; vsem je Ljubljana bila glavno mesto. Odkar so slovenski kraj, potlej gospoščine Metlika, Kras, Pivka in Istrija bile s kranjskim vojvodstvom združene, odtehmal so se deržali ti deli za nerazdružljive.

Kadar sta si cesar Karol V. in nadvojvoda Ferdinand I. avstrijanske dežele razdelila, ter poslednjemu kranjsko vojvodstvo brez slovenskega kraja, Metlike, Pivke, Krasa in Istrije pripade, so se kranjski stanovi proti tej nepostavni delitvi glasno pritožili, ter na deželnem zboru, sklicanem na 15. dan julija 1521, obljubo zvestobe odrekli, tako govoreč: da se ne morejo odpovedati svoje svobode, pa da bi lože in rajše terpeli vojsko in sovražno navalo, kakor takošni odpad in pogubno razkosanje (Valvaz. III. 330). Iz spisov na to deržanega deželnega zbora in iz lista o naslednji pogodbi ddo. Brusel 16. marca 1522, po Karolu V. vlastnoročno podpisanega, vidi se, da se s kranjskim vojvodstvom imajo zediniti gospoščine Metlika, Istrija in Kras, pa tudi vsi drugi kraji, kakor so mu pred po pravici in navadi pripadali, in tudi kar jih je Benečanom oteto brez vsake izjeme, ter imajo vsi nerazdružno zvezani biti in skupaj ostati.

Po tem naslednjo-pogodbenem listu Karola V. ste pripadale tudi mesti Terst in sv. Vid na Reki (to je Reka) k oblasti kranjskega vojvodstva, ter ste svoje naklade (davke) v njegovo denarnico plačevale, in v njegov deželni zbor poslance pošiljale. Proti pozneji oddružbi teh dveh mest so se kranjski stanovi večkrat upirali; vsi drugi kraji so pa noter do leta 1809 ostali nerazdružni deli kranjskega vojvodstva.

Ko je iz ilirskih pokrajin, po Napoleonu I. napravljenih, cesar Franc I. s patentom od 3. avgusta 1816 naredil ilirsko kraljestvo, pusti kranjsko vojvodstvo, belaško okrožje, Gorico, kranjsko in prejšne ogersko in hervaško primorje, kakor je bilo za Napoleona skupaj, pa pridene še celovško okrožje in okraja Staromesto (Cividale) in Gradiško.

To ilirsko kraljestvo se je delilo v dve gubernii, v ljubljansko za kranjsko in koroško deželo, in pa v teržaško za tako imenovano avstrijansko-ilirsko primorje; to poslednje pa po odtergu Reke, hervaškega primorja in Starega mesta spet v okolico teržaškega mestnega poglavarstva, in v okrožji goriško in pazensko.

Še le leta 1849 je prenarejeno in prekerščeno avstrijansko-ilirsko primorje v neposredne deržavno mesto teržaško, pokneženo grofijo goriško, in krajno grofijo istrijansko z mejami, ki ste jih pred dotične okrožji imele.

Pa tako je ostalo tudi v patentu od 26. februarja t. l. brez obzira na zgodovino, staro pravico in na zahteve, s cesarskimi listi uterjene. Okrožji, ki ste bile leta 1816 le iz upravnih obzirov napravljene, postale ste pokneżena grofija goriška in krajna grofija isterska.

K tako oktroirani grofii goriški spadajo zdaj nekdanje gospoščine Divin in Neukoffel, pa še več manjših grajščin in posestev, pred kmete imajočih, ki so pred pod Kranjsko spadale, ter so še zdaj v kranjsko deželno knjigo vpisane; k novo stvorjeni krajni grofii istrijanski pa izven otokov Kerk, Čres in Losinj itd. pred k Hervaškemu in Dalmacii pripadajočih, velik kos četerte in vsa peta stran kranjskega vojvodstva.

Tako spadajo zdaj okraji nekdanjih gospoščin, grajščin in posestev, pred kmete imajočih še dandanašnji obstojni deli kranjske deželne knjige, in to v 4. petini: Klana, Novigrad s Servolo, Skalnica; v 5. petini pa: Belaj, Galignano, Kastav, Keršav, Lindav, Lipoglav, Pazin, Pas, Šumberg, Veprinac, Čepič itd. k novopostavši grofii isterski, čeravno so po večkratno in pismeno uterjenih pravicah obstojni deli kranjske dežele. Tako se je po neznanstvu historije, in neimajoč obzira na politične, pravne in financialne okoliščine 137 □ milj prostrano primorje z 362.000 slovenskih in 160.000 laških prebivavcov razdrobilo na 3 deželne zbore.

Toliko „Ost in West“. Nam se to pojasnjenje zgodovinskih pravíc kranjskega vojvodstva o tem času, ko se vsi drugi avstrijanski narodi tako čversto za svoje stare pravice poganjajo, zdí posebno važno. Kaj se ne bi tudi Kranjci potegnili za svojo pravico, ki jim je sporazumno z deželnimi stanovi zagotovljena in poterjena po prejšnih vladarjih slavne naše cesarske hiše; pravice, ki niso nikdar na pravni način veljavnosti izgubile, ampak je zaterta po goli samovolji birokratijske sisteme. Tožne nasledke tega nepostavnega ravnanja smo vidili, žalibog! nedavno na deželnem zboru v Poreču, kjer je vkljub tolikim zvestim slovanskim občinam talijanomanska stranka ne samo našim slovanskim bratom naravnost vsako pravico odrekla, ampak je tudi obstanek Avstrije zarekala. Za stanovitno se tedaj nadjamo, da se prihodnji kranjski deželni zbor tako iz obzira za slovansko narodnost, kakor iz obzira za obstanek mogočne Avstrije, po lepem izgledu nekdanjih stanov krepko potegne za ono, kar je bilo sto in sto let kranjsko, ter po pravici nikdar ni zgubljeno.

Prosimo tudi slovenske povestničarje, da bi med tem pripravili historični material, ki je treba, in zanašamo se terdno na slovenske svoje brate na Goriškem in Isterskem, da nam bodo v tej, za našo prihodnost toliko važni zadevi na pomoč, da se stvar sporazumno in na njihovo in našo zadovoljnost reši. Gledajmo pri tem na lepo prislovico jugoslavensko: „Sloga jači, nesloga tlači“, in „Zerno do zerna pogača; kamen do kamena palača“.

---

*

Dobrohotna jezikoslovna opomena.

Ker se slovenščini leto za letom širje odpirajo vrata, skoz ktere ima stopiti do očitnega življenja, zlasti do šole, in ker se bo sedaj zlasti toliko važni predmet, kakor je veroznanstvo, po novi uredbi gimnazijski v slovenskem jeziku razkladal, za kar bo dokaj tehtničnega besedstva iz psihologije, logike itd. potreba, izgovoril bi jez ta svèt: Kjer besednjak kaže kak takošen izraz, zastran kterega so se po dosedanji rabi zedinili vsi ali malo ne vsi pisatelji (kar nekoliko poterjuje, da je izraz sam na sebi dober), naj se povsod, torej tudi v šolski nauk sprejme. Če bi pa ne bilo dobre besede za izraz kake misli, naj se pri delanju nove besede kaj varno in previdno ravná in naj se poprašajo popred za svèt takošni, ki so slovenskemu jeziku prišli bolj do korenine; tudi bo dobro in pametno ozirati se zlasti na Zagreb.

Tu naj v misel vzamem samo en primér. Za nemško besedo „Begriff“, ki se po starem imenuje slovenski: „zapopadek“, so nekteri, čuteč okornost te besede, po nemškem narejene, začeli rabiti besedo: zaumen, ktera bo pa težko jezikoznancu po všeči. Če je tisti, komur se je pervemu beseda zaumen priljubila, mislil na koreniko: um, torej na neki glagol: zaumeti, imela bi po vsakem glasiti: zaum ali pa zaumek. Če je pa beseda prav vlita, mora izhajati iz glagola: zaumeniti (kakor pomen od pomeniti), kterega pa ni in biti ne more, ker slovenski jezik teh dveh predlogov (za in u) pri glagolih skup ne deva, kajti edini glagol te podobe zavdati se ne da zagovarjati po primeru drugih slovanskih narečij. Besede zaumen bi se torej po moji misli bilo ogibati. M.

Šolske rečí.

Dalje pregledovaje šolske letnike nahajamo program ljubljanske nižje realke, ki obsega gospod Lésarjev slovenski spis in pa nemški „Jahresbericht“, ki ga je zložil vodja realke gosp. R. Schnedar.

Poglejmo najpred „Jahresbericht“. V njem vidimo, da število učencov, ker jih je med letom izostalo 16, je konec leta znašalo le 131, med kterimi je bilo 87 Slovanov (menda Slovencov), Nemcov 45 in Italijanov 5. Kako je toliko število Nemcov skresano, radi bi vedili. Kakor kazalo preteklih 9 let kaže, se število učencov v realki zmanjšuje; vendar je za našo deželo, v kteri obertnijstvo stojí dosti za kmetijstvom, to število zdaj še zmiraj zadostno. Nauki so bili kot prejšne leta; v slovenskem jeziku, čeravno je Slovencov velika večina, se ni celó nič učilo, še celó slovenski jezik se je učil po nemški. Oj ravnopravnost, da se Bogu smili! Ne vemo, zakaj je vodja pridnim učencom letos iz pratike izbrisal najveselejši dan, da ni po stari navadi bila delitev premij slovesna kakor v gimnazii, čeravno je mestni odbor to zahteval. Gosp. Schnedar, kterega izverstno vednost v tehničnih predmetih pristojno cenimo in od kterega le še to zahtevamo, da bi se slovenski jezik kmali kmali naučil in bi tako mogel vsem svojim opravilom kot vodja in učitelj popolnoma zadostiti, je žalibog! poslednji čas, kakor je bravcom „Novic“ znano, in tudi v svojem spisu „kronike“ realkine neko pot nastopil, ktera od njega in nas zaželjeno višo realko bolj podira kot zida, ter zgrešil celó tisti takt, ki se spodobi do vseh odbornikov mestne županije, v ktere rokah je ta zadeva, ktera pa se ne pospešuje s strastno filipiko zlasti na takem nepravšnem mestu kakor je šolski program, kteri nikakor ni za to, da bi se v njem zvéral pretres pomenkov in sklepov mestne županije.

Al pustimo te neugodnosti, in podajmo se raje k veselejšemu predmetu, namreč k drugemu sostavku, ki daje letošnjemu programu veliko ceno in zastran kterega bi bili le želeli, da bi bil vès prišel na svetlo, kakor ga je gosp. pisavec spisal in bi se mu ne bil, kakor smo slišali, odstrigel čisto nedolžni uvod, ker je znano, da Nemci pišejo o svojem nemškem jeziku kar koli jim je drago, in nihče jim ne očita „pangermanizma“, nam Slovanom pa se povsod podmetava „panslavizem“. Vendar, kar je bilo po šolskem vodstvu „programu“ zabranjeno, bojo svojim bravcom prinesle „Novice“, ki so gosp. Lésarja prosile, naj jim dá, kar tam ni moglo priti na svetlo. *)

V programu ravno omenjenem razklada verli naš domorodec gosp. Anton Lésar, učitelj verozakona in slovenskega jezika, „Glasoslovje slovenskega jezika“, posnemši ga po gosp. dr. Miklosičevi „Primerjajoči slovnici slovanskih narečij.“ V treh razdelkih pokazuje gosp. pisatelj z vednim ozirom na staro slovenščino, kake glasove ima slovenski jezik, kako jih znamenujemo, in kako se ti glasovi pri razraščanju jezičnih korenik v besede, pri sklanjanju in sprezanju preminjajo. Celi sostavek je pisan ne le temeljito in s popolnim znanstvom predmeta, temuč tudi v tako čistem, gladkem in prijetnem jeziku, da ga je res pravo veselje brati. Dopada se nam tudi to, da gosp. pisatelj polglasnik predloga s (cum), kadar stoji pred dvema soglasnicama ali pred eno šumečo, piše z e namesto o, na primer, „sestaviti“, „segnati“, „sešiti“, „sežgati“, namesto „sostaviti“ itd. To bi uteguilo naši slovnici, ki za polglasnik sploh e piše, pa tudi ustmenemu izgovoru primerneje biti. Samo v takih besedah, kjer v stari slovenščini stoji son (СѪ), naj bi se pisalo so, na pr., „sosed“, „sokrovica“, „soplemenik“, „sovražnik“ itd.

Ker gosp. pisatelj meni, da mi med Cirilovim И in Ы (i) ne delamo več razločka, spominjamo tukaj izreko kranjskih Gorencov gledé soglasnice l v prilogih. Beli kruh izgovarja Gorenec v enojniku (ta) bevi (bevъ) kruh, v množniku pa beli kruhi. Ker je pa v slovanskem jeziku pravilo, ki pri Rusih, Poljakih in kranjskih Gorencih nepremakljivo veljá, da se l samo pred terdimi glasnicami a, o, u, Ы, Ъ potlej na koncu in pred soglasnico terdo, to je, kakor ł ali v, pred mehkimi e in i pa čisto izgovarja, tak je misliti, da je omenjeni i v enojniku bel-i terdi i ai Ы. — To stvar bi bilo dobro zrelo preiskati in pretresti, ker se bo iz narave tega terdega l morebiti še kaka druga stran našega jezikoslovja pojasniti dala. Tako na pr. sklanja Gorenec taisti prilog v 2. in 3. sklonu: bev-ъga, bev-ъmo. Ako se na ta prikazek oberne povedano pravilo o terdem l, bi bilo misliti, da po izgovoru Gorencov tukaj ne veljá pisava ne ega, emu, ne iga, imu, ampak da imajo prav tisti Slovani, ki pišejo ali govoré oga, omu, namreč Rusi, Serbi, Hervati, ogerski in hervaški Slovenci. Vsakakor je ta okoliščina vredna dobrega premislika, ter jo zato blagovoljnim našim jezikoslovcom priporočamo.

*) Današnje „Novice“ pod naslovom: „Slovenščini v bran zoper njene protivnike“ začenjajo oni sostavek. Vred.

Kratkočasno berílo.

Kdor po svetu gré, marsikaj zvé,

ali:

Kako se ujec Koča za „Novičarja“ poteguje.

(Dalje.)

Drügi dan povabim očeta z menoj v hram. Tjè pridši jim odkritoserčno povem, da se ne mislim nikoli oženiti, da mojega ostanka domá ni in da sem odločil jo po svetu s trebuhom za kruhom potegniti, ter jih poprosim, mi nekoliko tolarjev ali za doto ali pa na pósodo dati, da bi si konja in nekoliko robe naküpel in tako svojo barantijo začel. Oča, Bog jim daj nebesa! zdihnejo in rekó: „Tvoj brat nima otrok; ti se nočeš oženiti; tako vidim, da more Koča kmali pod zlo priti, pa vendar se nočem zoperstaviti tvojemu sklepu“ — in mi pri ti priči petdeset križavcov odštejejo. V petih dnevih sem že konja in robo imel, grem k Mini se poslovit in tù se zgodi, kakor neka stara pesem toži:

„Ona ihti, jaz pa stokam — ona plače, jaz pa jokam.“ Kadar to delo doveršiva, mi ona dé: Sem vre sama znala, da iz najine poroke ne bo nič, ker sva si v žlahti, pa sem se vendar nadjala, da mi boš prijatel in pa oča mojemu sineku ostal, zdaj pa vidim — in spet se ihtiti začne, jez pa ne. — „Vejš kaj, draga Mina! — ji rečem — jaz Prijatelj ne morem biti, ta je bil pokojni Blaže, ter jaz, dokler živim, Koča ostanem; svoj priimek le same ženske glave spreminjajo, nikoli pa možki ne, zato pa ti tüdi do smerti (?) Prijateljca ostaneš — sicer pa prav zatega voljo ne razümem, da ker si ti Prijateljca, jaz pa Koča, da bi kaka vražja žlahta mej nama bila“. — „Jaz tüdi ne“ — pristavi ona. „No! podaj mi roko Mina, čez pol leta se bova spet vidila. Bog te obvari.“ „Tüdi tebe!“ — mi zaverne ona s solznimi očmí.

Poslovim se še potlej od svojih domačih, in od tistega časa, kot deseti brat po svetu okoli plazim in tavam, zraven tega pa še dandanašnji ne razümem, da sva z rajnko Mino Prijateljco kadaj v kaki žlahti zapletena bila.

Zdaj si ujec z ruto potno čelo obriše in vès zamišljen préd-se v mizo stermí — drugi pa tudi molčé.

Čez nekoliko časa pa poprime Janez gostivničar besedo rekoč: Čujte, ujec! da mi ne vzamete za zlo, če vam eno povem.

Ujec. Karkoli ti je drago, Janez.

Janez. Vi in Mina sta si zmiraj v žlahti bila.

Ujec. No! Modri Salomon, kako bote to spričali?

Janez. Prav lahko. Poslušajte me le pazljivo. Vaš oča in pa Minini oča sta bila brata, kaj ne da?

Ujec. To se vej da.

Janez. Potem takem so bili Minini oča vaš stric, vaš oča pa prav tako Minini stric, — in torej ste vi Minin stričnek, ona pa vaša stričina, ali ob kratkem, vi dva sta si bila v drugem členu v žlahti.

Ujec. Naj bo vse prav, dokler sem bil jez Koča in pa ona Koča, pa potem, da se je ona v Prijateljco spremenila — kaka žlahta je med nama ostala? He?

Janez. Poprejšna in vale enaka žlahta; in bi bila tudi zmirom tista ostala, če bi Mina tudi še dva -- ali tri — in še večkrat po Blaževi smerti za drugimi možmi vdova ostala in se spet omožila in se postavim Prijateljca, Kremžarca, Žabarca ali pa kako drugač po svojih možeh zvala, ker krí ostane zmiraj krí, naj baba še tolikrat svoj primek premení.

Ujec (se za uhom praskaje): Janez! skoraj bi rekel, da imaš prav.

Štefan, Miha in Juri. Prav ima, prav.

Ujec. Zakaj mi pa niso gospod fajmošter tega tako razložili?

Janez. Zato, ker niso hotli boba v steno metati, in so že pri drugih skusili, da zaljubljeni so slepi in gluhi.

Ujec (se sramožljivo pomuza ter teče): Kdo le iz med vas me je tisti pot zaljübljenega vidil? — Vsi se na vès glas zasmejajo.

Ujec. No! naj že bom z rajnko Mino na vse večne čase v žlahti, ali sem li morebiti tudi pa z Mihom?

Janez. Z Mihom? — Za člen v daljši žlahti, to je v drugem in tretjem členu — in da ob kratkem vse povem, Miha je prav tako vaš prestričnik, kot Štefan vaš sestrič, in cela pravda je končana.

Ujec. Janez! samo še eno. Tako Miha mojega strica hčerni sin je moj — ?

Janez. Prestričnik.

Ujec. In pa Štefan moje sestre Urše sin — moj?

Janez. Sestrič.

Ujec. Kdo ti je pa vendar psa vse te slovenske izreke povedal?

Janez. So pri nas navadne.

Miha (Janezu v uho:) Reci, reci, da tudi „Novičar“ tako stricove hčeri sina in pa sestrenega sina imenuje.

Janez. Drugač vam pa morem še povedati, da tudi „Novičar“ te in vse druge izreke je pred nekimi leti v svojem listu imel.

Ujec. Kdo? „Novičar?“ Je li to rejs?

Uni trije. Res je res!

Ujec. No! zdaj sem pa popolnoma zadovoljen. — Štefan, moj sestrič, in pa Miha — (kako se mu že pravi? Janez: Prestričnik) — in pa Miha, moj pre-prestričnik, moja preljüba žlahtnika! sem na moje serce, poljübita me in naj vaji objame in küšne Koča, preden da se zrüši in zgrüdi, in tüdi ti moj verli Janez in ti sleparski kovač Juri, poljübimo se, potem pa bomo „Novičarju“ zdravico napili; saj pri moji veri blizo in dalječ takega za naš ljübi materni jezik unetega možaka ni kot je moj „Novičar“.

Juri. Kakor kane. Kaj ne, boter župan?

Ujec. Ti presneti kovač! pazi kaj da blodiš? Rejs je, da si dober mojster, pa vendar si mi že tüdi vranca zakoval; ali „Novičar“ se ne dá nikdar zakovati; on je že kakemu drügemu nos zavihal, ki je več v büči imel kot pa ti in tvoja cela žlahta.

Juri (k Janezu). Boter! prinesi no tisti predzadnji list, v kterem neki ljubljansk pijomtar „Novičarja“ tako šegačno pod nos drega.

Janez gré, ter prinese 24. list in bere: Iz Ljubljane 1. rožnika. „Nov jezik na Krajnskem“. — — — Pijomtar pravi med drugim to-le: „Nikjer ni toliko nerodnosti kot pri nas. Lejte, kaj se vse izmišljujeta dr. Bleiweis (to je „Novičar“) in dr. Toman! Napravila sta nov jezik, ki ga pa živa duša ne razume; le nekteri norčavi študentje se ga učé, da potem žlabudrajo to čobodro“ itd.

Juri. No! ujec, sem imel li prav ali ne?

Ujec. Ta pijomtar je gotovo kak nemškutar, in taki nemškutarji so prav to za nas Slovence, kar v postelji stenice trudnemu popotniku; drüga nič kot glodali in ščipali bi. Tistemu pijomterju, bi jaz prav tako privošil, kar se je pred nekoliko leti neki osebici njegovega kopita tukaj v bližnjem mesticu pripetilo. Naj vam to prigodbo povem.

(Dalje prihodnjič.)

Dopisi.

Iz Maribora dne 3. avg. 1861. Naj Vam, drage „Novice“, povem, kako so na mariborski gimnaziji šolsko leto končali. Zadnjega julija so se po zahvalni službi božji povabljena gospôda in dijački pevci v grof Brandisovo poslopje podali. Ker je sobana prostorna, se je obila množica zbrala. Na pervo se je pelo „Die Ehre Gottes“ in potem je govoril z lepim glasom osmošolec Cistler v nemškem jeziku o učbenih predmetih, ki se na gimnazijah učé, pa ne znam, po kaki naključbi je logiko in psihologijo izpustil; potem se je mariborškim mestjanom za djakom deljene dobrote in učiteljem za nauke zahvalil in je z apostrofo na svetlo Veličanstvo govor sklenil. Za nemškim govorom je prišla „Zvonikarjeva“ pesem na versto, in za to pesmijo so se darila delile. Zdaj smo čuli nekaj iz „Nachtlager in Granada“. Po daritvi nekoliko svetinj in knjig se je „Popotovanje“ razlegalo in ko se nam je že vse pri kraji zdelo, evo ga, začne Slovenec slovenski govoriti. Govor je začel z navdušenim „Naprej!“ Prav krepko je fantič govoril, kterega ime smo zvedli, da je Lajh. Govoril je o napredku slovenskega izobraževanja in da Slovencom omika ni za dlako manj na sercu ležeča, kakor kteremu bodi drugemu narodu. Od več krajev je donela „slava“. Med obdarovanimi dijaki so se same slovenske imena čule; ne vem, ali sta bila dva neslovenska. Tudi za najboljšega nemškega pesnika so Slovenca spoznali, Gomilšak-a, ki pa je tudi pervo darilo za naj boljšo slovensko pesem dobil. Sicer morejo slovenski dijaki s tem dnevom zadovoljni biti,

ker so pokazali, da so bistre glavice. Gimnazijski letnik kaže, da je bilo 350 dijakov, izmed kterih dve tretjini Slovencov. V pervem razredu, ki je bil v dva predela razločen, je bil slovenski jezik obligaten ne samo za Slovence, kar je že davno bilo, ampak tudi za Neslovence, kar še le letos. Mislim na leto in za naprej bo tudi taka. Ne morem zamolčati, kar me sili da povem, da se iz slovesnosti, iz letnika in iz vsega obnašanja na tej gimnaziji vidi, da ravnatelj, g. Lang ravnopravnost spoštuje, notabene kolikor je bilo po dosedanji postavi mogoče. Gotovo se bo vsemu ujedanju po slovanskih gimnazijah, ki je sovražnik napredku, najlaglje ne s pristranostjo, ampak z ostro ravnopravnostjo ogibalo. Tedaj bo tudi duševni in znanstveni pospeh večí, kadar bode v poslopjih učenosti pravica in znanstvenost vladala. Janković.

V Gorici 22. avg. X — Bliža se 7. september, dan odločen za voljenje gosp. Kafolovega naslednika, novega poslanca v goriški deželni zbor. Nadjamo se, da verli Tominci, Cerkljanje in Bovčanje, kteri so nam že pervikrat Slovenca v zbor poslali, se bodo tudi takrat svoje domoljubne dolžnosti spomnili, in častito slovensko sedmerico v našem zboru dopolnili. Naj bi pošteni volivci pri ti priložnosti nikar ne pozabili, da gré za njih in narodovo čast, za njih in naš prid in dobiček. Sramota bi bila, ako bi se te redke priložnosti, ki nam jo skopa mačeha — volitna postava — ponuja, ne poslužili tako, kakor naše dušne in telesne potrebe tirjajo. Kakor smo iz Českega, Koroškega in Štajarskega čuli, je tudi primorskim Slovanom „Interessenvertretung-a“ po volitni postavi le koščico pravice povergla; če še te ne oglodamo, poginemo. Veliko smo brali po časnikih o umetnih večinah in manjšinah, o premagovanji neslovanskih elementov v raznih zborih, pa menda nikjer ni razmerje gledé na narodnost tako napčno, kakor v primorskih namestovavstvih. Za 130.000 in čez Slovencov v goriški grofii, zamoremo, ako so nam okoliščine prav prav ugodne, in če vse žile napnemo, le 7, reci sedem, (saj po rodu) slovenskih poslancov v zbor pripraviti, med tem ko jih naši laški sosedje, kterih je 66.000, tudi če roke križem deržijo, dvakrat toliko spravijo, kjer je zvun velikega posestva, tudi kupčija in obertnija večidel v njih rokah. Ravno taka je v Istri, kjer bojo tudi prihodnji mesec (7., 12. in 17.) nove volitve. Radovedni smo, ali bojo lojalne adrese in protesti, ki so jih skor vse vasí in tergi isterski pred najvišjim prestolom poklonili, k boljšemu uspehu volitev kaj pripomogli; bomo vidili, koliko bodo opravili zvesti pretorji in tiste vladne instrukcije, ki so jih unidan v Terstu, — kamor so bili v ta namen povabljeni — prejeli. Ne manjka znamenj in prerokov, ki sodijo, da izid novih volitev bo tak, kakoršen unikrat in vse prizadevanje vladnih organov — da bi tako ne! — bo berž ko ne spet zastonj. Potuhnjeno posmehovanje zvitih „nessuno-vcov“ kaže, da sinovi teme so res bolj prekanjeni kot otroci svetlobe. Pa kako bi tudi drugače bilo? Vzroka, vladi in nji udanim primorskim Slovanom neugodnih nasledkov, gré v volitni postavi iskati; dokler se ta ne prenaredí, je vse zastonj. In kaj ima naše sl. ministerstvo res tako tanko vest, da se je balo, potem ko je po vsi pravici poreški zbor razpustilo, nekoliko pravičnih prenaredb in poprav v volitni postavi saj začasno oktroirati? V takih okoljščinah je bila priložnost zajezditi lesénega konja dunajskih centralistov, in s stajališča avstrijanske „Grossmachtstellung-e“ in avstrijanskih „Gesammtstaatsinteressov“, presladkemu pa omamljivemu poreškemu konštitucijonalizmu par kapljic absolutističnega pelina priliti. Pa kaj hočemo, tako strašna je neki Karibda tistega dozdevnega panslavizma, da naši modri politikarji, vkljub vsem grenkim skušnjam, pobito in poškodovano avstrijansko ladjo raji naravnost proti režečemu žrelu italijanske Scile kermijo in zaganjajo.

Pa vernimo se v Tomin nazaj. Omenil sem i napovljam, da potrebujemo Slovenca, pa ne le po rodu, ampak po mislih, besedi in djanji. Poverh tega, da materijalne tominske itd. potrebe pozná, mora tudi duh časa poznati in narodno-slovenske zadeve, in ker se sicer z dobro voljo pa plitvo pametjo v zboru le malo opravi, naj bo skušen, učen, zgovoren, da ne bo le števila, ampak moč in glas naše sedmerice pomnoževal. Za mutce in nevedneže imamo v Gorici posebno napravo; v deželnem zboru ne maramo za-nje. Na dalje naj bi ne bil ne prenapet spoštovavec nemške „kulture“, pa tudi ne prepobožen molivec tistega nevarnega moloha, ki nam je benečanske Slovence požerl; domače Lahe naj bi pa prav rad imel; njih dobro voljo in pravičnost vselej in povsod pripoznaval, njih pravic jim nikdar kratil, kakošenkrat pa vendar sam pri sebi mislil, da je bolj varno se na lastno moč in pravico opirati, kakor na ptujo pomoč in morda prisiljeno pravičnost zanašati, in da nam je treba svoje proso samim braniti. To bi bile pri priliki moje napotila za stare in za novega zbornika.

Vem, da možje s tacimi lastnostmi in takim značajem so le bele vrane; temveč pa je treba po njih seči, kjerkoli se najdejo. „Novice“ so že dvakrat priporočale moža, ki bi bil težki nalogi deželnega namestovavca popolnoma kos, — moža, za kterega bi se mogli Bogu zahvaliti, da ga imamo. Kdo ne pozná saj po imenu visokočastitega, za slovenstvo mnogo zaslženega gospoda Petra Kozler-ja, c. k. notarja v Sežani? Goriške sploh, in sosebno tominske razmere so mu natanko znane; da mu pa tudi ne zmožnosti ne volje, se za volivce potegovati, ne bo manjkalo, je gotovo; prašajte kogar hočete. Tominci! ponudil sem vam ogenj in vodo; sezite po tej ali po unem. Vaša in naša osoda je v vaših rokah.

Iz Predvora na Gor. 23. avg. Pretečene dni mi je neko jako znamenito pismo izročeno bilo, da sem ga prečital. Dopisal ga je svojim ljubim domačim neki iznevérjenc naroda našega iz Dunaja, koji se ondi med perve veljake šteje. Ko je v pismu svojem o politiki Slovencov prečudne otrobe vezal in stokrat prezvečeno aboto blodil, da naš slavni domorodec gospod dr. Lovro Toman zahteva napraviti novo slovensko kraljestvo Tomanio, ter ga preserčno miluje, da se je z Čehi zoper Nemce zedinil, piše dalje: „te dni pride Rieger na Krajnsko in berž kot ne tudi v vašo okolico; povejte gosp. kaplanu, naj si na vso moč prizadeva, da mu napravite mačkno godbo ter ga prav po pasje odženete, in jaz mu obljubim zato najboljšo faro“. Ali so to, kar ste pisali, res vaše misli, gospod, ali ste morebiti iz kakega druzega vira jih zajeli? Berž ko ne, je tudi Vam „Preša“ et comp. možgane zmešala tako, da mislite, da pod Záplato se razlega že „das deutsche Vaterland“ in da med Avstrijo in Nemčijo res ni kar nobenega razločka več. Mi Slovenci nismo nobeni separatisti in še nikdar nikoli nismo namerjali se odcepiti od Avstrije, marveč ravno mi zaželjevamo skupno močno in mogočno Avstrijo, v kteri, kot narod, hočemo vživati pravice kakor drugi narodi. To, gospod nemški! pa niso le prazne besede, ampak djansko smo to pokazali leta 1848, ko so „Grossdeutschlandarji“ jo hotli razrušiti, kar zapisano stojí v protokolih frankobrodskih. Mi ljubimo cesarja in smo mu zvesti; vera naša je nam sveta in jo hočemo ohraniti kakor najdražji biser; domovina naša nam je mila in za-njo se hočemo boriti do zadnje kapljice kervi. Mi tedaj ljubimo, spoštujemo in slavimo slehernega, koji se poteguje, varuje in zagovarja od Boga nam podeljene in od svetlega cesarja nam poterjene pravice. In ker smo mi Slovenci od orjaškega telesa slovanskega, se preserčno radujemo, kadar čujemo, da se verloslavni možje in iskreni domorodci potegujejo za svete pravice tolikanj zateranega naroda slovanskega. Zato zagotovljam vas, naj bi došel slavni gosp. Rieger k nam na Krajnsko: od Triglava do Osivnice in od Storžiča do jadranskega morja bi mu bila donela in odmevala slava in zahvala iz tisuć in tisuć gerl.

Nesramna prederznost pa je še to, da si domišljujete in svojite pravice našega milostivega duhovnega vladika ter obetate, kar menda dati ne morete, ako niste zavetnik ali patron kake fare v dozdevnem „nemškem kraljestvu.“

S. Robič.

Iz Istre 23. avg. — V 33. listu „Novic“ gosp. dopisatelj — ova — svetuje nam, kadar bomo nove poslance v isterski zbor volili, imamo dobro na to paziti, kako je kedaj in pa kako da šče zdaj tiček peva, ki ga voliti mislimo. Žalostna nam majka! tisti gosp. dopisatelj, hvala mu, nam daje toliko dober svèt, sam pa zoper njega ravná, priporočevaje nektere možake zatiravce ne pa pospešitelje jezika. „Čast komur čast gré“. Gosp. Jurinac, mošćeniski župnik, že poprej priporočen, je v resnici možak, komur je blagor domovine pri sercu. — Gledé gosp. barona Grimšića, bivšega predsednika isterske kresije, bi mi to-le rekli: opravljal je uradne visoke opravila dokaj let; za slovanstvo pa ni storil ne malo ne veliko; pod njegovim predsedništvom se je polaščilo še mesto Pazin. — Coverlizza (Koverlica), res mu je majka Slovanka bila in ga slovanski moliti in Boga častiti učila; al pojdi zdaj mili dopisatelj — ova — v učilnice pod njegovim nadzorništvom! Glej, kako se z laščino davi nježna deca matere Slave. Čuj, Boga časti v jeziku, kterega večina jih niti ume niti razume. Nauk kristjanski, petje, slovnica itd. je talijanski? Zlata jednakopravnost! kde si? Tebe zatiruje Coverlizza in njegov ukaz, ki se naslanja na lepo izreko našo: „Kamen do kamena palača“ toda ne slovanska, ampak talijanska! In taki možje, čeravno v vseh druzih ozerih utegnejo biti častí vredni, se nam kot branitelji slovanske rečí in jezika priporočujejo! Žalostna budućnost Slovanom v Istri!! F. R. Gradiški.

Z Martinjaka pri Cerknici 18. avg. — Strašna nesreča nas je zadela. Na sv. Lavrenca dan ob petih zvečer je stala vsa naša vas v ognji. Pogorelo je nas 38 in nam zgorelo 105 poslopij. Seno in žito smo imeli že spravljeno, pa požar nam je že upepelil vse, tako da si nismo druzega oteli, kakor revno vsednjo obleko, ki smo jo imeli ravno na sebi in pa živino, ki je bila na paši. Mi smo bili pri delu na polji, pa preden smo prišli domú in preden so prihitele gasivnice iz Grahovega, Cerknice in Unca, je bila že zastonj vsa pomoč. Kdo bi popisal našo žalost in revščino! Lahko si torej mislite, koliko tolažilo je bilo nam v naši prebritkosti nasledńje pismo, pisano iz Ljubljane do mene 15. avgusta, ki se glasí: „Z žalostnim sercom sem zvedel, kolika nesreča je zadela Vas in Vaše sosede. Tolažite se vsi skupaj, zakaj Bog vam ne bo naložil več, kakor vé, da morete nositi! Zaupajte v Boga; Božji blagoslov bo spet počasi nesrečo poravnal. Jaz Vas imam za poštenega moža, zato Vas prosim, skličite sosede in tukaj pošljem sto goldinarjev, da jih prec po svoji previdnosti med nje razdelite. Serčno pozdravljam Vas in vse nesrečne in bivam Vaš prijatel Janez Baumgartner.“ Blagi gospod, Vi ne poznate ne nas ne naše vasí, pa le slišati našo nesrečo, ste tako lepo razodeli Svoje dobrotljivo, milo serce. Vemo, da želite, naj bi Vaša dobrotljivost skrita ostala; al naše hvaležno serce nam ne pripustí tega, ampak nas močno naganja, očitno se Vam zahvaliti. Naše solzne očí, ki jih sušite, naše molitve za Vaš dušni in telesni, časni in večni blagor naj milostno usliši On, ki nad oblaki kraljuje, in naj Vam povračuje Vašo milodarnost z rajskim veseljem! — Vas pa ljube „Novice“, ponižno prosimo, poterkajte na duri usmiljenih serc. Mi nimamo ne strehe, ne dnarja, ne obleke, ne živeža ne za se ne za živino. Naši nedolžni otročiči nas kruha prosijo. Namest dati ga jim, pretakamo britke solze na razvalinah svojega domovja. Morebiti se nas usmili kje ktero dobrotljivo serce. Za vsak, še tako majhen dar Vam bomo vekomaj hvaležni.*) Z Bogom! Jožef Premerl.

*) Nadjamo se od dobrotljivih serc naših bravcov in bravk, da mili ta klic po pomoči ne bo zastonj, zakaj, ako je revež vsak pogorelec, so toliko revniši ljudje v teh krajih, kjer ni skor zaslužka nobenega, in so res milovanja vredni. Komur bolj kaže svoj milodar poslati „Novicam“, naj ga pošlje; rade ga bojo berž poslale ubogim siromakom. Vred.

Iz Ljubljane. *(Požiganje mahú).* C. k. deželno poglavarstvo je kmetijski družbi na znanje dalo, da dotistihmal, dokler ni pravilnik za obdelovanje in požiganje ljubljanskega maha (močirja) ustanovljen, smejo gospodarji teh zemljišč mah požigati od vélikega Šmarna do sv. Terezije, vendar morajo za to od dotične komisije dopuščenje (licencije) dobiti in se ravnati po predpisu od leta 1858. Zunaj tega časa je požiganje mahú ostro prepovedano in gospodarji takih goreliščo so z dotično sosesko vred odgovorni za to, da se ogenj berž pogasi. — Letos je proti postavi gorel mah že dosti pred, pa ga pri silni suši tudi ni bilo moč ustaviti, ker je globoko segel; ko so nedavnej take požare orali, češ, da se je že zemlja ohladila, si je vendar več kónj noge tako opeklo, da so si celó kopita zlo pokvarili. — V četertek in v saboto je pohleven dež napojil spet enkrat po dolgi suši žejno zemljo in poživil poljščino, ki je že grozno medlela. Bog le ljubo ajdo obvaruj slane!

Iz Ljubljane. ** „Triesterca“, „Tagespošta“ in „Preša“ so nam uni teden iz Bleda celo torbo kratkočasnic prinesle. Res! da nam ni treba „Hansjörgel-na“; tako pridno nas norčavi korešpondenti onih časnikov zakladajo s smešnicami vsake baže, zakaj kar ni laž, je pa burka. Ker jim je čisto spodletelo, kar so prerokovali in česar je zlasti naša teta „Triesterca“ želela, ko je očitno „nemške“ Teržičane v dvoboj huskala, so potepeno rep stisnili in merdo napeli, da so se nam res do podplata smilili. Eden se v svoji sveti jezi, ko je slišal, da v pol uri je bilo čez 1000 gold. podpisanih za jugoslovensko akademijo, ni mogel drugač pomagati, kakor da je v „Tagespošti“ ali „Triesterci“ lagal, da je dr. Toman napil „nemški kulturi“. Kaj ne, da so to prave pustne burke? In ker so sedanji časi tako mežavi, smo res veseli, da nam skor vsaki dan kak ljubljansk pavliha prinese gradiva za smeh. Zato živili naši „Hanswursti“! ki se tako marljivo trudijo vsaki dan za nas, da pred malo časom še malo znani rodič slovenski sedaj že zvonec nosi po celem svetu. Zato še enkrat: živili „Hanswursti“ naši!

Novičar iz domačih in ptujih dežel.

Iz Dunaja. *(Iz deržavnega zbora.)* 23. t. m. je bil važen dan. Ker je bilo gotovo, da bo danes deržavni minister zboru cesarjev sklep o ogerskih zadevah na znanje dal, je bila zbornica poslancov čez in čez polna in nenavadno živahno gibanje se je vidilo ondi. Po odbranem protokolu prejšne seje se vzdigne minister Schmerling in prebravši cesarjev odpis (rescript) od 21. t. m. (glej „novič.“ iz Pešta) razodeva zbornici poročilo, v kterem našteva vzroke, kteri so prisilili Njih Veličanstvo, da so razpustili deželni zbor ogerski, ker ni bilo moč potrebnega porazumljenja doseči, in naposled pravi: „1) da ustavne postave od 20. oktobra p. l. in 26. februarja t. l. ostanejo veljavne; tudi Ogrom se ne bo nič vzelo, kar se jim je po natanjčnem prevdarku in z resno voljo dalo. Ako pa ktera dežela noče poslati poslancov v deržavni zbor, ne more to zaderževati delavnosti poslancov druzih dežel in overati sklepov deržavnega zbora, ki pa je vsaki čas pripravljen sprejeti poslance, ako zmodrivši se tudi pozneje pridejo. Sedanja ustava, naj si bode v smislu obširnejše autonomije ali v prid kompetencii celote, se po volji cesarjevi ne more in ne sme drugač prenarediti kakor na ustavni poti v deržavnem zboru in z deržavnim zborom; 2) cesar nikakor nočejo poterditi takih postav, ki so zoper posebne pravice vladarstva, zoper pravice druzih dežel in zoper celoto deržavno kakor tudi zoper prid druzih nemagjarskih narodov

pod ogersko krono; 3) ker se cesar nadjajo, da se bojo zmotnjave razjasnile in serca nemirne potolažile, mislijo, da bo mogoče kmali drug deželni zbor v Pešt poklicati; dotistihmal pa so ukazali, da imajo cesarske oblasti skerbeti, da se red na Ogerskem spet poverne in ohrani. V vsem, kar se ima dalje zgoditi, bode milost vodila ojstrost, pa terdna volja bo nadvladala vse, kar zadeva enoto deržave in autonomije vseh dežel in kraljestev.

Zbornica je stojé poslušala to poročílo, ktero so poslanci na levici in v središču sèm ter tjè, kjer je bilo govorjenje o celotni ustavi, o autonomii posamnih dežel in o volji cesarjevi vladati ustavno, z glasno pohvalo sprejemali; poslanci desníce pa so skozi in skozi tihi bili.

Po odbranem sporočilu stopi poslanec Pillersdorf (nekdanji minister) na oder in nasvetuje, naj se cesarju na to pismo, ki tako odkritoserčno in polno zaupanja do zbornice govorí, ravno tako odkritoserčen odgovor pismeno pošlje, ki naj se v sredo v zbornici v pretres vzame. Ker je večina zbornice poterdila Pillersdorfov predlog, zoper kterega so le poslanci poljski in nekteri češki bili, so bili v odbor, ki ima to pismo izdelati, izvoljeni: Pillersdorf, Litvinovič, Jiskra, Mühlfeld, Hartig, Kaiserfeld, Brinz, Laepena in Herbst, — tedaj spet nobeden izmed Čehov, čeravno so za adreso glasovali: tako samovladni so nemški centralisti! — V sredo (danes) se bojo tedaj začeli važni pomenki in deržavni zbor, kteri že toliko časa dolgočasno mota obravnavo o „Vergleichsverfahren“, bo spet obernil občno pozornost na se, ker tù bo prilika dana vsakemu poslancu, na odkritoserčno besedo Njih Veličanstva, kakor je Pillersdorf rekel, tudi odkritoserčno svoje misli o velikih vprašanjih ustavne Avstrije razodeti, če ne bo predsednik Hein spet prenagel s svojim zvoncom.

Kakor zbornici poslancov tako je pozneje tudi zbornici gospôski gosp. minister Schmerling ravno to na znanje dal. Zbornica ga je molčé poslušala, nazadnje je na predlog predsednikov trikrat zaklicala slavo cesarju. Ker je velika večina za predlog kneza Colloreda bila (le 5 zbornikov je bilo zoper njega), da tudi zbornica gospôska napravi adreso na cesarja, so bili v odbor za osnovo tega pisma izvoljeni knez Colloredo, grof Anton Auersperg, kardinal Rauscher, knez Metternich, knez V. Auersperg, Grillparzer in knez Salm.

— „Wien. Zeit.“ od 25. avg. naznanja poročilo komisije, ki je bila postavljena za preiskavo deržavnih dolgov našega cesarstva, v kterem se kaže, da se je deržavni dolg lansko leto 1860, čeravno živimo v mirnih časih, povikšal za več kot 25 milijonov gold.

Ogersko. Iz Pešta. Ker se je vedilo, da bode naš deželni zbor razpušen, se je doljna in zgornja zbornica snidila 21. t. m., una ob 4., ta ob 7. uri zvečer. Ko Deák, ki ga Magjari „možá naroda“ imenujejo, stopi v zbornico, ga sprejemejo s živimi Eljen-klici. Ko se zbornica pomiri, začne govoriti ter med drugim pravi: „Naše ure so štete; današnji dan je še naš; Bog vé, kaj bo jutri; zato naj zbornica izreče svoj upor (protest) zoper vse, kar se je dozdaj nepostavnega zgodilo in se utegne še vprihodnje nepostavnega zgoditi; upiraje pa se vsemu temu, nesmemo nikdar in nikodar zapustiti postavne poti, zakaj le tako se moremo tudi brez orožja braniti zoper oboroženo silo; le na pravico moramo vse zaupanje staviti in mirno pričakovati, kar bo prinesel prihodnji čas.“ Enoglasno je bil njegov predlog sprejet. — Potem so bili še Tisza Kalmanovi predlogi o veljavi ravnopravnosti vseh vér in o odpravi vsakoršnega zemljišnega podložtva enoglasno poterjeni, in poslanci so zapustili zbornico. — Kakor v zbornici poslancov, tako je bil tudi v zbornici magnatov Deákov protest enoglasno sprejet.

Drugi dan je bil zbor spet poklican. Predsednik mu je naznanil, da je fzm. grof Haller oba predsednika k sebi povabil, jima kraljev odgovor (reskript) izročil, kterega naj obema zbornicama naznanje dasta, in dostavil, ako bi zbor ne hotel z lepo se udati temu ukazu, bi ga mogel prisiliti z orožjem. Potem je bral kraljev odgovor, ki se tako-le glasí: „Ljubi verni! Ker ogerski zbor, delajoč skor že pet mescov, nikakor ni zadostil željam našim, in ker mi v veliko svojo žalost ne moremo nič prida pričakovati od takega zbora, ki svoj važni poklic v tako važnem času tako slabo spoznava, da je nit vsake sprave očitno za pretergano izrekel zato, ker se niso spolnile take želje, ki deleč presegajo mejo tega, kar se dovoliti more: smo prisiljeni, zbor 2. aprila l. l. pozvan razpustiti, kterega tedaj z današnjim dnevom razpustímo, ter si prideržujemo, ga, ako bo mogoče, v 6 mescih sopet sklicati. Sicer pa Vam ostajamo s svojo c. k. milostjo in naklonom vedno udani. V svojem glavnem mestu dunajskem 21. avgusta. Franc Jožef. — Grof A. Forgach, Ig. Rohonczy.“

Mirno je poslušal zbor to pismo. Govorili so potem še Bernat, Deák in predsednik poslednje besede ter rekli, da se umaknejo sili, kteri se ne morejo zoperstaviti, pa da hočejo se tega deržati, kar so včeraj sklenili. — Ravno tako se je godilo v zbornici magnatov, ki so s klicom „Eljen a haza“ (živila domovina!) zapustili zbornico.

In tako je sklenil ogerski zbor svoje življenje; zdaj ostanejo še županije, ktere pa berž ko ne tudi ne bojo dolgo ostale, ako zgrešijo pot, ki jim predpisuje od dvornega kancelarja nadžupanom poslani ukaz. Kaj pa bo iz vsega tega, bo razodela še le prihodnost, ktera ima rešiti neznano veliko važnih vprašanj za celo Avstrijo; vsako modrovanje zdaj je le beseda brez jedra. Prihodnost pa še zakriva veliko zagrinjálo.

Hervaško. Iz Zagreba. Deželni zbor pridno doveršuje važne zakone, med kterimi je naj važnejši: odprava sedanjega stanja hervaško-slavonske granice. Odgovor pa, ki ga je deželni zbor že davno sklenil poslati cesarju, še ni prišel v zboru v posvet.

— Glavni zbor županije zagrebške je 21. t. m. med mnogimi deržavnimi zlasti českimi poslanci tudi našega Tomana in Černeta izvolil za častne ude županije zagrebške.

Laško. Politiške homatije so se začele čedalje bolj zapletati. Kar namreč angležka vlada čuti, da hoče francozka vlada proti temu, da ji kralj Viktor Emanuel odstopi otok sardinski, pomagati Italijanom, da zatarejo punte na Neapolitanskem, se zbirajo angležke vojaške ladije s 100 topovi poleg Napolja, da bojo prežale na to, kar se bo onde dalje godilo. Pripravljajo se tedaj nove prekucije na Laškem.

Serbija. 18. dan t. m. se je začela skupščina v Kragujevcu. Govor serbskega kneza je bil s tako serčno radostjo sprejet, da mu ni mogoče dopovedati, kdor ni bil sam tega pričujoč. Knez je govoril kakor oče svojim otrokom in tako preprosto, da ga je vsak kmet lahko razumel; oklical je zboru popravo zakona skupščine, novo uredbo starašinstva, prenaredbo davkov in ustanovo národnih brambovcov; z odkritoserčno besedo je odkrival rane serbske dežele, ker je zaostala v umnem kmetijstvu, obertnijstvu in druzih rečeh, ter obljubil, da bo vlada povsod krepko pomagala, da se povzdigne blagostan lepe serbske dežele; rekel je tudi, da si bo vlada na vso moč prizadjala, da Serbija čedalje bolj svoje pravice zadobí od Turkov itd. Kakor pa je knez odkritoserčno govoril k poslancom, tako odkritoserčno in modro mu je tudi skupščina odgovorila in slovesno izrekla, da blago in življenje rada daruje velikoserčnim namenom svojega ljubljenega kneza; prosila ga je tudi, naj si izvoli posinka, ako bi se utegnilo primeriti, da bi brez lastnega sina ostal.

Odgovorni vrednik: Dr. Janez Bleiweis. — Natiskar in založnik: Jožef Blaznik.